

nincs egészen tegnap
még nincs egészen holnap
ez még csak egy picike ma
mit a gond még nem zargat
ez még csak egy picike ma
mit a gond még nem zargat

hajtsd föl hajtsd a snapszot
amíg még föl tudod
mert az úristen a másvilágon
kínálni úgyse fog
mert az úristen a másvilágon
kínálni úgyse fog

sz'iz nit do kejn nehtn
sz'iz noh mit do der morgn
sz'iz nor do a piciele hajnt
stert ijm nit mit zorgn
sz'iz nor do a piciele hajnt
stert ijm nit mir zorgn

hapt arajn a snepszl
kol-zman ijr zent bajm lebn
vajl im-jirce-hasem ofj jener velt
ved men ajh gornit gebn
vajl im-jirce-hasem ofj jener velt
ved men ajh gornit gebn

Fabó Kinga / HATIKVÁ

A hajnal misztikus óra. Az öngyilkosságok, kivégzések és újrakezdések ideje. Ilyenkor ébrednek fel az álmatlanok. Vagy ilyenkor nem tudnak elaludni. Ez az a pillanat, amikor hirtelen minden végleg jóra vagy végleg rosszra fordul. Vagy éppen megmarad a maga titkos kétértelműségében.

Elie Wiesel és Jancsó Miklós közös hajnala ilyen. Ez a hajnal egyszerre acélkék és kemény, illetve aranyos-sárgás-barnásan oldott és lágy. Finom áttűnések és élesen metszett képek, hosszú, vágás nélküli képsorok és gyors közelképek váltogatják egymást. A kamera körben forog. Gyorsul a ritmus; már-már rituális táncot látunk a lobogó gyertyák fényében. Az égő gyertyáknak a zsidó hitéletben is, Jancsó filmjeiben is nagy szerepük van. Szerencsés találkozása ez írónak-rendezőnek. Itt már nincs mit mondani. Mivel regény nagyon regényszerű, a film csak nagyon filmszerű lehet.

Itt azonban nem a hajnalról általában van szó, hanem egy konkrét hajnalról: amikor Elisának ölnie kell. Kérdés, milyen körülmények között szeghető meg, megszeghető-e egyáltalán bármikor is a *ne ölj* mózesi parancsa. Kérdés, amelyre

nincs válasz. Nincs válasz általában. Itt most háború van. A függetlenségükért harcolók kis csoportjának a tagjai *tudják, hogy miért teszik*. A csoport *néma* összetartozását láthatjuk például abban, hogy és ahogy mindenki gyengéden odatesz egy-egy mozdulatot Elisa mellé, köré. Csupa melegség és gyöngédség minden és mindenki: a színek, a mozdulatok, a tánc.

A film elején és végén azonban Elisa arcát látjuk: mereven néz a kamerába; mögötte kék háttér. Égszínkék? Acélkék? Zárult a kör, csak *másból*. Van válasz; mégisincs. Nem csönd ez; némaság.

A néma együttérzésnek ez az egyszerű, érintetlen és titokteljes ábrázolása, azt hiszem, megfelel Elie Wiesel szándékának. Mert a válaszok csakis bennünk vannak, ha vannak. Kérdések, válaszok. Látszólag milyen egyszerű. Az ember megkérdezi Istent, és Isten válaszol. De mi nem értjük a válaszait. Nem érthetjük őket, mert a válaszok a lélek mélyében vannak elrejtve, és ott is maradnak halálunkig. Ezt Wieseltől idéztem, *Az éjszaká-ból*, szabadon. Mert egy *olyan* éjszakát már csak a hajnal követheti. És ez a hajnal: a remény. *A remény*. Ez az izraeli himnusz címe. Héberül: hatikvá.